

Milan Uzelac

Zagonetnost sudbine filozofskog opstanka na tlu transcendentale fenomenologije¹

Was ich unter dem Titel Philosophie erstrebe, als Ziel und Feld meiner Arbeit, das weiß ich natürlich. Und doch weiß ich es nicht. Welchem Selbstdenker hat jemals dieses sein "Wissen" genügt, für welchen hat in seinem philosophirenden Leben "Philosophie" aufgehört ein Rätsel zu sein.

E. Husserl (Beilage, XXVIII)

Završavajući prvi deo *Krize evropskih nauka* Edmund Husserl je napisao: "Pokušavam usmeriti, a ne poučavati, samo pokazati, opisati šta vidim. Ne postavljam nikakav drugi zahtev nego da u prvom redu prema sebi samome i primereno tome i pred drugima, prema najboljem znanju i savesti, smem govoriti kao neko ko je sudbinu filozofskog opstanka proživeo u njegovoj čitavoj ozbiljnosti."²

Tema ovog mog priloga naznačena je upravo u navedenom odlomku: reč je o *sudbini filozofskog opstanka*. Posve je razumljivo da ovde nije reč o ma kakvoj sudbini, ili o ma kakvom opstanku. Radi se o *filozofskom* opstanku, o sudbini opstanka koji je *filozofski* a nad koji nadnete su senke sumnje u mogućnost da se isti dosegne i ispuni, da se ostvari ono svima zajedničko nastojanje koje čini filozofiju kao svest o jedinstvenom telosu utemeljenom u filozofskom nasleđu, svest o imaginarnom cilju, koji, što više vreme prolazi, postaje sve nedosežniji, sve dalje od naše blizine.

1.

Kako se pod filozofijom često misli "uobičajen školski pojam koji obuhvata samo neku grupu disciplina", ponekad izmiče iz vidokruga da je njen predmet i bit čoveka, njegov "filozofski oblik opstanka", jer treba se imati u vidu "Jedna filozofija" (15), koja je privilegija "malog kruga pozvanih i izabranih" (18)³, pa nije ni slučaj što je Husserl kao prvi i

¹ Predavanje održano 21. maja 2010. na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, na međunarodnom skupu povodom 80. rođendana profesora emeritusa Ante Pažanina.

² Citirano prema: Husserl, E.: *Kriza evropskih znanosti i transcendentale fenomenologija* (prevod i pogovor Ante Pažanin), Globus, Zagreb 1990, str. 25.

³ Tokom čitave svoje istorije filozofija je bila privilegija duhovne aristokratije, ili, još bolje reći: aristokratije duha. U prilogu XXVIII uz § 73 *Krize evropskih nauka*, Husserl je zapisao da "čovek koji je

najpreči zadatak istinske filozofije video u "praosnivanju novovekovnog evropskog ljudstva... koje hoće da se radikalno obnovi pomoću svoje nove filozofije" (19), različite od one koja je vladala u doba antike i srednjega veka.

Ako danas još uvek možemo govoriti o postojanju filozofije, ako je ona i danas još životna, makar se i nalazila na marginama sveta u kojem živimo, ali, po svojoj prirodi i dalje u njegovom duhovnom središtu, ima razloga da se zapitamo: ima li danas žive delujuće filozofije kojom se radikalno može oblikovati savremeno ljudstvo, i isto tako: da li je savremenom ljudstvu filozofija više uopšte potrebna kao putokaz i kao orijentir na putu ka dobru, jer, kako Aristotel kaže u *Protreptiku* čovek se mora obratiti filozofiji ako hoće da se na pravilan način bavi javnim poslovima i da korisno provede svoj život⁴, jer svi ljudi više od svega teže tome da budu razboriti (τὸ φρονεῖν)⁵.

Ne možemo se oteti utisku da se u međuvremeno nešto izmenilo, pa nije slučajno što je već Husserl mogao samo konstatovati kako je danas uveliko nastupilo vreme "stalnog neuspeha metafizike", vreme "teorijskih i praktičnih uspeha pozitivnih nauka", vreme u kojem je izgubljena vera u "univerzalnu filozofiju" i "domet nove metode" (17), tj. vreme unutrašnjeg raspada "ideala jedne univerzalne filozofije i njoj pripadajuće metode"; isto tako, on je s dubokim pravom ukazao i na to da živimo u vreme kada su "iz carstva nauke prognana specifična ljudska pitanja", u vreme kad je došlo do bitne promene i kad je nauka "izgubila svoje duhovno vodstvo" (14); time je, pre nešto manje od jednog stoleća, opisao situaciju u kojoj se mi upravo danas nalazimo. Biće da ono što je on nazreo, nastavlja i dalje da traje, danas u možda manje prikrivenoj formi jer se za poslednjih nekoliko decenija srušilo i u prah pretvorilo sve ono što je s velikim naporima utemeljivano i građeno tokom čitavog novog doba.

U svoje vreme Husserl je još uvek najprečim filozofskim zadatkom novoga veka video "potragu za konačnom idejom filozofije", potragu za "njenom istinskom temom u kojoj se ogleda "prava zagonetka svet", potragu "za istinskom metodom kao "putem odluke" (20); cilj Huserlu je otkrivanje, prepoznavanje zagonetke; *otkrivanje i prepoznavanje*, on vidi kao svoj zadatak, dok *rešavanje* zagonetke sveta prepušta narednim generacijama, onima koji tek dolaze. On nije mogao znati da je i njima

jednom uživao u plodovima filozofije, upoznao njene sisteme, i bio bezrezervno njima oduševljen kao najvišim dobrima kulture, ne može više napustiti filozofiju i filozofiranje" (Hua, III/508).

⁴ Jamblih. Protreptik 6 (Pistelli 37. 2–22)

⁵ Jamblih. Protreptik 7 (Pistelli 43. 25–45. 3).

predodređena sudbina koja je najvećeg odgonetača zagonetke o čoveku mogla snaći. Njegovi sledbenici, od kojih je svako krenuo drugim putem, dadoše mnoštvo različitih, polivalentnih odgovora, ali sfinga ovog puta nije pala u ponor jer je sve odgovore prihvatila a najgore od njih kaznila zbog nedostatka odgovornosti i proglasila ih postmodernistima.

No, kada je o Husserlu reč, on je još uvek bio u prilici da podvlači bolna osećanja koja u njemu izaziva mnogo kuđena epoha prosvetiteljstva koja, sa svojim oduševljenjem za filozofiju i pojedine nauke, kao i težnjom za obrazovanjem, ostaje i danas dostojna poštovanja.

Težnja za obrazovanjem u međuvremenu je uveliko izgubljena; čini se da ljudi po prirodi više ne teže znanju radi znanja, niti mu teže stoga što bi ono obezbeđivalo i donosilo moć; moć se nalazi u sasvim drugim sferama, daleko od znanja. Savremeno obrazovanje izgubilo je svoj osnovni motiv i podsticaj, a time i svoj izvorni osnov, a za to mogu poslužiti upozoravajuće reči Fridriha Ničea: "ako se uklone stari Grci sa filozofijom i umetnošću nema više načina da se čovek uspne do obrazovanja"⁶. Svedoci smo urušanja sistema obrazovanja, napuštanja zahteva za studijem fundamentalnih disciplina, svedoci smo "obezglavljanja filozofije" od strane pozitivnih nauka; nastupila je kriza "celokupne smisaonosti kulturnog života savremenog ljudstva u njegovoj celokupnoj "egzistenciji".

Upravo o tome se danas i radi: sam život uzdrman je iz svog temelja. A to se moglo dogoditi upravo stoga što se sam temelj izmakao i prestao biti mesto odakle proističe smisao kako života tako i metafizike kao korena drveta o kojem je na početku novog veka u jednom pismu pisao Descartes, da bi to pitanje potom radikalizovao Martin Hajdeger pitajući za mesto u kome se nalazi taj „koren“ označen kao metafizika.

Kakav je to svet u kojem danas živimo? Još u vreme Husserla određen je "neprestanim spajanjem iluzornih zanosa i gorkih razočaranja"; taj svet, kao i ljudski opstanak u njemu, odlikuje gubitak smisla, jer nauke danas smatraju da "istinито može biti samo ono što se objektivno može utvrditi" i gde se ideali i norme koji čoveku daju oslonac "obrazuju kao prolazni valovi", gde "um uvek iznova postaje besmisao, a dobročinstvo muka" (14).

⁶ Nietzsche, F.: *O budućnosti naših obrazovnih ustanova*, u zborniku: *Ideja univerziteta* (priredio Branko Despot), Globus, Zagreb 1991, str. 323.

Kakav je to svet u kome je nakon više vekova, nakon skoro milenijuma mukotrpnog izgrađivanja sistema vrednosti, za samo poslednjih pola veka, čak i pitanje o smislu i besmislu čitavog ljudskog opstanka, izgubilo svoj smisao? U isto vreme imam utisak da nije toliko zapanjujuće rastakanje svega što je evropska kultura vekovima konstituisala, već daleko više to što to *rastakanje* nije naišlo i ne nailazi ni ovoga časa ni na kakav otpor i protivljenje.

Toliko pitanja i samo pitanja... A odgovorâ kao i da nema na vidiku; ako se i nađu, malo je ko od nas njima zadovoljan, malo ko od nas može s dubokim uverenjem ukazati na to kako se danas u vreme vladavine posve novih formi ne-slobode čovek iznova može oblikovati u slobodi imajući i dalje svoj uzor u antičkom ljudstvu. Ako filozofija "kao teorija ... čini slobodnim svakog filozofski obrazovanog čoveka", ako teorijska autonomija omogućuje praktičnu autonomiju", koja je to filozofija koja nas može osloboditi i vratiti nam izgubljeni smisao?

2.

Proteklo XX stoleće nedvosmisleno je potvrdilo da postoji *Jedna filozofija*, a o kojoj je govorio Edmund Husserl, da je ta filozofija upravo fenomenologija, koja je i dalje živa jer budi i dalje pitanja a "otvoreno pitanje Husserlove fenomenologije jeste u ukazivanju na pitanje sveta"⁷. Kod Husserlovog poslednjeg asistenta Eugena Finka to pitanje sveta zadobilo je kosmološku dimenziju; sâm Husserl svet je video kao poslednje tlo, kao svet života iz kod izrastaju i umetnosti i nauke.

Možemo li mi danas da na tragu Husserla iznova postavimo pitanje sveta života, ali nakon iskustva koje su nam donela višedecenijska fenomenološka istraživanja, mada i sam svet (koji se iz svog temelja izmenio do te mere da malo zajedničkog ima s onim svetom o kojem je samo pre sedamdesetak godina govorio Husserl, jer jedna hebdomada i nije neko veliko vreme s obzirom na namere s kojima su nastupili Husserl i njegova fenomenologija).

Ako bi zadatak savremene filozofije i posebno Husserlove fenomenologije, kako to primećuje Ante Pažanin, bio u tome da "vрати smisao umu, bivstvovanju i istini i razumeti ih u svim njihovim oblicima i

⁷ Fink, E: *Bewußtseinsanalytik und Weltproblem*, in: Fink, E.: *Nähe und Distanz*. Phänomenologische Vorträge und Aufsätze (hrsg. von Franz-Anton Schwarz), Alber, Freiburg/München 1976, str. 297.

aspektima"⁸, ako je to najpreča "stvar" filozofije, onda je to moguće samo na tlu sveta života kao zaboravljanog čulnog temelja prirodnih nauka⁹, pri čemu je sfera čulnosti zapravo sâm život, poslednji temelj svake objektivizacije i realizacije, tlo čovekovog istorijskog opstanka i njegove prakse¹⁰.

Kako danas vratiti smisao umu? Kada ga je to um izgubio, i da li ga je ikad uopšte i imao? Da li je to moguće čovekovim praktičnim delovanjem u svetu života koje podrazumeva povratak prednaučnom življenju sveta kao onog što je istinski prvo, te je temelj sveta i bivstvovanja? Ono na šta Husserl neprestano upozorava i u čemu ga slede njegovi ortodoksni sledbenici, a među njima i Ante Pažanin, jeste da ono što je odista prvo, to nije "prednaučno življenje sveta", nego sam *iskustveni opažaj* (erfahrende Anschauung) tog življenja sveta¹¹, jer bi se u protivnom palo u naivnost svakidašnjeg prirodnog stava, ili u objektivizam novovekovnih nauka.

No Husserl ovde govori o iskustvenom (erfahrende) opažaju. To što označavamo kao iskustveno, upravo je ovde možda najvrednije samog tematizovanja, jer, iako čovek postaje filozof u času kad postaje nezainteresovani posmatrač, on je to u iskustvenom svetu: njegova praksa uslovljena je prethodnom teorijom koja svoj princip ima u čulnom svetu, u praktičnom životu. Filozofski teorijski stav ima svoj temelj u iskustvenom, predracionalnom praktičnom stavu koji je filozofija dužna da uzdigne na nivo ljudskog opstanka i tako stvori kulturni život. U tom smislu moguće je govoriti o "arhontskoj" funkciji filozofije u formiranju evropskog ljudstva¹².

⁸ Pažanin, A.: *Istina i svijet života u fenomenologiji kasnoga Husserla*, u knjizi: Pažanin, A.: *Metafizika i praktična filozofija*, Školska knjiga, Zagreb 1988, str. 121.

⁹Husserl, E.: *Kriza evropskih znanosti i transcendentalna fenomenologija*, (prevod i pogovor Ante Pažanin), Globus, Zagreb 1990, str.52-53 (Hua, III/48-9). Interesantno je da u dva navrata Ante Pažanin govori o „zaboravljenom osjetilnom fundamentu prirodne znanosti“ (uporediti: Pažanin, A.: *Povijesnost svijeta života i praktična filozofija*, u knjizi: Pažanin, A.: *Moderna filozofija i politika*, RO Informator, Fakultet političkih nauka, Zagreb 1986, str. 154; zatim, Pažanin, A.: *Istina i svijet života u fenomenologiji kasnoga Husserla*, u knjizi: Pažanin, A.: *Metafizika i praktična filozofija*, Školska knjiga, Zagreb 1988, str. XXX) da bi nakon toga, prevodeći Husserlov pozni spis isto mesto preveo kao: „ ... „ u: Husserl, E.: *Kriza evropskih znanosti i transcendentalna fenomenologija*, (prevod i pogovor Ante Pažanin), Globus, Zagreb 1990, str. XXX

¹⁰Pažanin, *op. cit.*, str. 123.

¹¹*Op. cit.*, 136.

¹²Husserl, E.: *Die Krisis des europäischen Menschentums und die Philosophie*, in: Husserl, E.: *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transyendentale Phänomenologie* (hrsg. von Walter Biemel), 2. Auflage, M. Nijhoff, Den Haag 1962, S. 336.

S druge strane, u prilogu uz poslednji paragraf *Krize evropskih nauka* Husserl piše da je "filozofija u opasnosti", budući da je "njena budućnost ugrožena"¹³ i on tu govori o "zadatku filozofije" koji je zapravo nužni zadatak, zadatak čovečanstva što je intencionalno impliciran u vlastitom životnom zadatku filozofa. Filozofija se održavala u životu hiljadama godina, a održavala ju je vera u mogućnost njenog uspešnog ostvarenja. Pritom, filozofija je bila shvaćena kao "zadatak čoveka koji se bori za svoju egzistenciju" znajući pritom da se nalazi u horizontu beskonačnosti¹⁴.

Ali, konstatovano je da se filozofija nalazi u opasnosti. To znači da se filozofi ne mogu ograničavati na rešavanje radnih problema koji pred njih iskrsavaju, već da se moraju obratiti tradiciji, da se moraju "udubiti u istorijska razmatranja da bi mogli razumeti sebe kao filozofe i ono što kao filozofija treba da nastane u njima"¹⁵. Savremeni svet jeste u znaku "narastajuće bujice religijskog neverovanja" i "filozofije koja se odriče naučnosti" - i oni preplavljaju evropsko ljudstvo¹⁶.

Filozofija je jednom smerala tome – pisao je Husserl – da bude nauka o totalitetu bivstvujućeg, mislila je da naučno može saznati metafizički princip i svet na osnovu ovog principa¹⁷; ona je tome *jednom* smerala, da bi uskoro kao nauka, kao ozbiljna, stroga, čak apodikticka stroga nauka bila *odsanjani san*¹⁸. Pokazalo se da naučni putevi ne mogu voditi u transcendentno, apsolutno, metafizičko; vreme kad se verovalo da je tako nešto moguće, nepovratno je prošlo.

3.

Gde se to danas obrela filozofija? Čemu to filozofi danas u vreme ugroženosti filozofije mogu težiti, šta je to što im preostaje? Ovako pitajući, ne možemo se oteti utisku da nismo otišli dalje od Husserla, da nismo otišli ni korak dalje, iako nas od njega deli tri četvrti stoleća. Filozofija je u situaciji nikad goroj po nju, nikad ne beše više ugrožena no što je to danas. Tek retki među nama i usude se još da kažu kako su i dalje spremni da slede veliku tradiciju što vodi od Platona i Aristotela. Još ređi su oni spremni da se udube u "oživljeni sadržaj tradicionalnih

¹³ Beilage XXVIII, *Op. cit.*, S. 509.

¹⁴ *Op. cit.*, S. 509.

¹⁵ *Op. cit.*, S. 510.

¹⁶ *Op. cit.*, S. 508.

¹⁷ *Op. cit.*, S. 508.

¹⁸ *Op. cit.*, S. 508.

sistema", a samo njihovim preispitivanjem, upozorava Husserl, može postati jasan smisao zadatka filozofije¹⁹.

Nedvosmisleno je, i to se zna još od najstarijih vremena, da filozofija zahteva duhovnu pripremu i veliki uloženi napor. Onaj ko se sprema za osvajanje nekog od najviših planinskih vrhova, priprema se za taj poduhvat godinama; i kada pođe u pohod, isti traje mesecima i ne prelazi se u lakoj šetnji jer je svaki metar izazov i uspeh istovremeno. Ono što danas guši svako bavljenje filozofijom jeste iluzija da se sve može osvojiti lako, bez napora. Zaboravlja se da put do lakog nije lak. Lako se nešto može zadobiti u virtuelnoj realnosti, no ta lakoća je opasna u realnom svetu. Posledica toga je da filozofiju danas guši diletantizam.

Zato, najveća opasnost za filozofiju je iluzija da se u njen svet brzo može ući, da se njenim pojmovima brzo može ovladati. Današnji svet je u velikoj meri svet informacija, no informacija nije isto što i znanje. Informacije se nalaze na površini, one su u prostoru interneta, ali znanja su u dubini; informacija je dostupna svima, a znanja samo malom broju posvećenih i tajnu mišljenja, a tu "globalna paučina" nije ni od kakve pomoći. Filozofija ne počiva na informacijama, već na znanju do kog se s naporom dolazi i za tako nešto neophodno je vreme. Do znanja se ne dolazi neposredno, već u dugom procesu koji menja onog koji tom znanju teži. Zato je samo deo istine u tome da svako bira filozofiju zavisno od toga kakav je ko čovek, budući da treba imati u vidu i drugu stranu: ne bira samo čovek filozofiju, već i filozofija bira čoveka. I u tome je glavni problem. Dugo bavljenje fenomenologijom ne može ostaviti čoveka nepromenjenim.

Nad "idejom" filozofije izvršena je u naše vreme "redukcija", ali redukcija u negativnom smislu: ljudima su dati rezultati, nalaze se u knjigama velikih mislilaca, ali, nije im dat i put do tih rezultata; ljudi su uskraćeni za iskustvo prelaženja puta. A u prava vremena filozofije to *prelaženje puta* shvatalo se kao samo filozofiranje. To *prelaženje puta* moglo se iskusiti samo u blizini i neposrednoj saradnji s velikim misliocima, kao što se i slikarstvo moglo nekad istinski učiti samo u radionicama velikih majstora. Slikarstvo kao takvo degradirano je bilo krajem XVIII stoleća kad je nastava slikarstva prešla u učionice. Isto bi se moglo reći i za filozofiju. Zato ima znalaca filozofije ali malo filozofa.

¹⁹ *Op. cit.*, S. 510.

Tako se brzina koja odlikuje naše vreme pokazala najvećim neprijateljem filozofije²⁰; vreme je počelo da se ubrzava još od vremena renesanse, i opšte je poznato da muzička dela renesanse danas se izvode dva puta brže no u vreme kada su nastala. Zato je i u muzici pitanje tempa izbilo u prvi plan. U sve većoj meri brzina se danas određuje protokom informacija; količina informacija je ono što daje iluziju o obaveštenosti, ali ne i potvrdu o znanju. Zato naukom danas vlada sekundarnost, u modi su dajdzesti, skraćene priče, traži se da studentima sve bude izloženo u jednom semestru, u nekoliko časova; i postoji uverenje da im je dovoljno posedovanje nekoliko nepovezanih činjenica. Slično je bilo i dva stoleća nakon Platona i Aristotela, kad niko više nije imao uvide u njihovo mišljenje i njihove tekstove a obaveštenja su postojala samo u šturim prikazima. Zato nas ne trebaju iznenađivati današnji prevodi filozofije u formu stripa, to je odraz duha vremena; stvar je samo u tome što je obrnuto nemoguće: nemoguće je iz stripa ući u filozofiju.

U tom smislu možda je sudbina današnje filozofije, delimično, nalik sudbini umetnosti o kojoj je govorio Hegel. Možda je u tom smislu filozofija došla do kraja, jer je nastupio kraj pojmovnog mišljenja, kraj mišljenja pojmovima, a nastupilo je vreme mišljenja u slikama. Na izvestan način, u slikama govore i Hajdeger i Fink, kad govore o egzistencijalima ili temeljnim fenomenima, i time se oni možda približavaju načinu slikovnog mišljenja presokratovaca, no oni još uvek oslanjaju se na pojmovnu aparaturu.

Ja ipak ne pripadam onima koji bi bili skloni olakoj predaji, i povukli se pred naletom profanacije filozofije makar tako nešto bilo i vladajuće stanovište; duboko verujem u sposobnost duha da sebi nađe pribežište i u najtežim trenucima za svoj opstanak, duboko verujem u one malobrojne aristokrate duha, a takvih nikad nije bilo mnogo, no uvek dovoljno da bi stvar filozofije mogla opstati.

Ono što trajno mora stajati pred filozofima jeste njihov zadatak, zadatak formulisan kao zadatak filozofije. Taj zadatak postoji u svim vremenima, u onim lakim i onim teškim, u onima malo i onima mnogo izazovnim, u vremenima lagodnog života i vremenima velikih iskušenja i opasnosti; naše stanje, moglo bi se, rečima Husserla, oceniti kao vreme

²⁰ Razume se, nije reč samo o brznoj promeni vremena, već i njegovog sadržaja. Ubrzano se menjaju naučne, socijalne, političke paradigme. A kada je reč o filozofiji, u njoj nema tih brzih promena kakvima je obeleženo XX stoleće, posebno kad je reč o smeni umetničkih pravaca i stilova. U filozofiji se paradigme ne smenjuju brzo, ona, kao ni kultura ne poznaje revolucije, jer joj bit nije u preokretu i rusenju puta već u samom putu.

ugroženosti. To stanje ugroženosti jeste odraz našeg unutrašnjeg nemira i nema razloga da se ne zapitamo *šta nam je činiti?* Kad se ljudi nalaze u stanju ugroženosti, tada, pisao je Husserl, "u ime budućnosti preuzetog životnog zadatka, u vremenima opasnosti, potrebno je te zadatke najpre staviti po strani i činiti ono što ponovo može da omogući budući normalni život."²¹

Ponekad se pitam da li sam ovaj stav Husserla dobro razumeo. Čini mi se da iz toga sledi da u jednom času mora doći do obrata, do promene celokupne situacije kada će se izvorni životni zadaci preobraziti, i stvoriti novi prostor za moguće mišljenje; ako se to ne desi, ako ti najviši zadaci postanu posve bespredmetni, to bi samo značilo da je evropsko ljudstvo izabralo put varvarstva. Ako je danas ishod neizvesan, u svakom slučaju, refleksija je neophodnija no ikad kako bismo se mogli orijentisati u stanju ugroženosti koje nam donosi duh vremena.

No da li je nastupio zapravo taj najdublji momenat, momenat kad smo prinuđeni da odmeravamo svoje delovanje i svoj život u odnosu na zadatak koji nam zadaje filozofija? Smemo li u ovom času težiti lepom, koje zasigurno i već poodavno nije tema dana? Možemo li i dalje gajiti veru u uspešno ostvarenje filozofije, kad znamo da je zadatak što i dalje stoji pred čovečanstvom, intencionalno implicitan u našem vlastitom životnom zadatku, odnosno: možemo li izdati sebe i napustiti ostvarenje svog životnog zadatka čak i u času neposredne ugroženosti, kad nam teorija i refleksija više ne mogu pomoći?

Ili smo možda pred zagonetku naznačenu prirodom našeg opstanka dovedeni verovanjem da je filozofija najviši zadatak čoveka koji se bori za sopstvenu egzistenciju, a da se samo na tlu egzistencije rađa refleksija što nas vodi u transcendentno i beskonačno, pa stoga i dalje ostajemo zaslepljeni u nama tinjajućem, unutrašnjem svetlu, nemoćni da razumemo, zašto je ostala neostvariva pretenzija filozofije da se vera u *mogućnost ostvarenja filozofije*, s jedne strane, i vera u *um*, s druge strane, dovedu u *potpunu harmoniju*, a Husserl se sve vreme upravo tome nadao i upravo to imao u vidu.

²¹ *Op. cit.*, S. 510.

Milan Uzelac

Rätselhaftigkeit des Schicksals philosophischen Daseins auf dem Boden der transzendentalen Phänomenologie

Das Thema dieser Arbeit ist die Rätselhaftigkeit des Fortbestands der Philosophie und der Philosophen in unserer Zeit. Der Autor beruft sich auf die von Zweifeln erfüllten Überlegungen des gealterten Edmund Husserl und verweist dabei auf dessen Standpunkt, dass Philosophen Funktionäre der Menschheit sind, deren Philosophie um den Sinn eines echten Menschentums in unseren unseligen Zeiten kämpft. In der Arbeit werden jene Veränderungen hervorgehoben, die sich in der Zeit zugetragen haben, die uns von den ersten Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts trennt, als sich die Phänomenologie zu entwickeln begann. Zudem wird auf Versuchungen und Irrwege verwiesen, denen sich das moderne Denken unentwegt gegenübergestellt sieht, aber auch auf dessen Notwendigkeit, den Spuren der Erfahrungen der Phänomenologie zu folgen, die auch heute noch lebt, was wiederum die Tatsache belegt, dass sie nie aufgehört hat, eine Quelle der Fragen nach der Welt und dem menschlichen Überleben in ihr zu sein.

Милан Узелац

Загадочность судьбы философского существования с точки зрения трансцендентальной феноменологии

Темой данной работы является проблема самой возможности существования философии и философов (образа философского бытия) в современном мире. Автор определяет свою позицию, обращаясь к переполненным сомнениями размышлениям пожилого Э. Гуссерля, в которых выделяет его мысль о том, что философы являются «функционерами человечества», а их философия борется за истинную человечность в наши далёкие от образца творения времена. В работе указывается на изменения в культурной и научной парадигмах, произошедшие за то время, которое отделяет нас от первых десятилетий XX века, когда зародилась феноменология. Автор обращает внимание на искушения, заблуждения и препоны, с которыми сталкивается современное научное и философское мышление, но подчеркивает необходимость его сохранения и защиты, на что может позитивно воздействовать опыт по-прежнему жизнеспособной феноменологии, остающейся вечным источником вопросов о мире и человеческом существовании в нём.

Ключевые слова и выражения: феноменология, существование философии, философское мышление.